

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اندیشہ اسلامی ۱

جابر جتتی

بخش دوم – فصل چهارم: توحید و عبادت

الف) مراتب توحید

مراتب توحید عبارتند از:

۱- توحید در ذات ۲- توحید در صفات ۳- توحید در خالقیت ۴- توحید در ربوبیت ۵- توحید در حاکمیت ۶- توحید در اطاعت ۷- توحید در تقنین و تشریع ۸- توحید در عبادت و پرستش

۱- توحید ذاتی

منظور این است که خدا یگانه، بی همتا و بی مانند است. ذات خدا به گونه ای است که تعدد و کثرت بر نمی دارد و نمی توان در عالم خارج و ذهن، برای او فرد دیگری را تصور کرد. در سوره آل عمران آیه ۱۸: ((خدا گواهی می دهد که معبودی جز او نیست و فرشتگان و صاحبان دانش گواهی می دهند، در حالی خداوند در تمام عالم به عدالت قیام دارد؛ معبودی جز او نیست که هم تواناست و هم حکیم است.))

۲- توحید صفاتی

خدا همه صفات کمال را دارد و عقل و وحی بر وجود این کمالات در ذات خدا دلالت می کنند. امام صادق (ع) در این باره می فرمایند: ((خدا از ازل پروردگار ما بوده و هست، و علم عین ذات اوست نه اینکه معلوم باشد و سمع عین ذات اوست، نه اینکه مسموع باشد و بصر ذات اوست، نه اینکه او مبصر باشد و قدرت ذات اوست، نه اینکه مقدر باشد.))

۳- توحید در خالقیت

توحید در خالقیت بدین معنا است که در عالم، آفریدگار و خالق جز خدا، وجود ندارد و هر موجودی که لباس هستی پوشیده است، مخلوق و آفریده اوست. قرآن در سور رعد و غافر می فرماید: ((بگو: خدا خالق همه چیز است و او است یکتا و پیروز.)) (این است خداوند، پروردگار شما که آفریننده همه چیز است، جز او خدایی نیست.))

۴- توحید در ربوبیت

توحید در ربوبیت به معنای آن است که تنها خدا در اداره و تدبیر و کارگردانی جهان و انسان مؤثر است.

توحید در ربوبیت دو جلوه دارد: تدبیر تشریعی و تدبیر تکوینی. تدبیر تکوینی: منظور کارگردانی جهان است. بدین معنا که اداره جهان، همانند ایجاد و احداث آن، فعل خداوند یکتا است.

خداوند در قرآن کریم در سوره مریم و یس می فرماید: ((و آنان غیر از خدا، معبودانی برای خود برگزیدند تا مایه عزتشان باشد.))

((آنان غیر از خدا معبودانی برای خویش برگزیدند به این امید که یاری شوند؛ ولی بتها نمی توانند آنان را یاری کنند؛ آنان بسان سپاهی در خدمت بتهایند.))

۵- توحید در تشریع

توحید در تشریع به معنای آن است که قانونگذاری و تشریع فقط ویژه خداست؛ زیرا کسی که می تواند زمام امور زندگی بندگان خدا را بدست گیرد، جز خدا نیست. انسان خواهان زندگی اجتماعی است و هر اجتماعی نیازمند قانون است.

ویژگی قانونگذار:

- ۱- انسان شناس باشد؛ یعنی به همه رموز و اسرار جسمی و روانی انسان به طور دقیق آگاه باشد.
- ۲- از هر نوع سودجویی پیراسته باشد، زیرا قانونگذاران ممکن است تحت تأثیر منافع شخصی گروهی، حزبی و قبیله ای قانون وضع نمایند.

۶- توحید در اطاعت

به معنای آن است که تنها خدا را باید اطاعت کرد، انسان باید سخن او را بشنود و عمل کند. خدا در قرآن (سور تغابن، نساء) می فرماید: ((پس تا می توانید از مخالفت خدا پرهیزید و به سخن او گوش فرا دهید و از فرمانش اطاعت کنید و انفاق کنید که برای شما بهتر است.)) — ((اطاعت از پیامبر، اطاعت از خداست.))

۷- توحید در حاکمیت

به معنای آن است که حق حکومت اصالتاً مربوط به خداست و حکومت دیگران باید به اجازه خاص یا عام او باشد. حکومت پیامبران و اولیای الهی همگی به اذن خداست. قرآن در سوره یوسف می فرماید: ((حکومت برای کسی جز خدا نیست؛ فرمان داده است که فقط او را پرستید.))

۸- توحید در عبادت

یکتا پرستی اساس دعوت همه پیامبران الهی در تمام ادوار تاریخ است. همه انسانها باید خدای یگانه را پرستند و از پرستش موجودات دیگر پرهیزند. قرآن در سوره نحل می فرماید: ((ما در میان هر امتی، رسولی برانگیختیم که خدا را پرستید و از طاغوت اجتناب ورزید.))

(ب) اسرار نماز

نماز، بهترین تجلی عبادت خداست؛ وسیله ای است که می تواند بندگی خدا را تجلی بخشد. نماز غایت آفرینش آدمی است.

قرآن کریم در سوره ابراهیم در آیات ۳۷ و ۴۰ می فرماید: ((پروردگارا! مرا برپادارنده نماز قرار ده، و از فرزندانم نیز. پروردگارا! دعای مرا بپذیر.))
((پروردگارا! من فرزندانم را در دره ای بی کشت، نزد خانه محترم تو، سکونت دادم. پروردگارا! تا نماز را برپا دارند.))

قرآن کریم در سوره مریم و لقمان و عنکبوت می فرماید: ((خدا مرا سفارش به نماز و زکات کرده است))
((ای پسر! نماز را برپا دار.))

((آنچه از کتاب به سوی تو وحی شده است بخوان و نماز را برپا دار، که نماز از کار زشت و ناپسند باز می دارد و قطعاً یاد خدا بالاتر است.))

اسرار و حکمت های نماز

۱- یاد خدا

قرآن یکی از اسرار نماز را یاد خدا می داند: ((به یاد من نماز را برپا دار)) طه آیه ۱۴. یاد خدا آرامش دهنده قلبها و زنده کننده و عامل بسیاری از فضایل و همچنین بسط عدالت است.

۲- وحدت

نماز در اوقاتی معین، نموداری از وحدت و یگانگی امت اسلامی است. همه مسلمانان رو به قبله ایستاده، با تشریفاتی خداوند را می پرستند. این خود، تجلی بزرگی از اتحاد و یگانگی است که مسلمانان را به ریسمان عبادت و ارتباط با خدا، به هم پیوسته و متحد می کند.

۳- رفع فاصله طبقاتی

نماز، عامل برانداختن فاصله طبقاتی است که در جامعه مادی گرا پدید می آید. هنگامی که مسلمانان به نماز می ایستند، کمترین اختلافی میان صاحب منصبان و مردم عادی و غنی و فقیر نیست.

۴- پرهیز از گناه

نمازگزار ناچار است برای صحت و قبولی نماز خود، از گناهان اجتناب ورزد. مکان و لباس نماز، باید از حلال باشد و نمازگزار مجبور است آب غسل و وضو را از مال حلال فراهم سازد. قرآن در سوره عنکبوت می فرماید: ((همانا نماز انسان را از زشتیها و گناه باز می دارد.))

۵- اطاعت پذیری

نماز حس اطاعت و تبعیت از کمال مطلق را نیرومند می کند. نماز تمرینی برای این احساس است تا انسان سر تسلیم فرود آورد.

۶- بهداشت تن

نمازگزار باید در مواقع معین، همه بدن را بشوید و بیشتر اوقات باید وضو بگیرد و نظافت بدن و مواضع وضو را از هر نظر مراعات کند.

۷- اخلاص

مقصود از اخلاص این است انگیزه عبادت و پرستش خدا فقط انجام تکالیف الهی، یا بالاتر از آن شایستگی ذات او برای عبادت باشد. عنصر اخلاص در آدمی، باعث پرورش روحیه عبودیت به عنوان یک صفت متعالی می گردد و این روحیه مبدأ بسیاری از فضایل اخلاقی است.

۸- شادابی و نشاط

چون نمازگزار به نماز می ایستد، باید با نشاط نماز بگذارد. اگر با کسالت این عمل را انجام دهد مورد پسند خدا نخواهد بود. قرآن، منافقان را از آنروز که با کسالت به نماز می ایستند، مذمت می کند و می فرماید: ((و هنگامی که به نماز بر می خیزند، با کسالت بر می خیزند.))

۹- وقت شناسی

کسی که در پنج وقت خاص به نماز می ایستد و می کوشد تا در اول وقت نماز بگذارد، معمولاً در دیگر کارها نیز از نظم دقیق پیروی می کند. قرآن در سوره نساء آیات ۱۴۲ و ۱۰۳ می فرماید: ((همانا نماز بر مؤمنان، در اوقات معین مقرر شده است.)) ((پس وای بر نمازگزارانی که در نماز خود سهل انگاری می کنند.))

امیر مومنان علی (ع) در نامه خود به محمد بن ابی بکر می فرماید: ((مراقب وقت نماز باش و آن را به هنگام بخوان، نه به دلیل بیکاری آن را پیش از وقت بخوان و نه به سبب پرکاری آن را از وقتش به تأخیر انداز.))

(ج) دلیل عبادت انسان

چرا انسان باید خدا را عبادت کند؟ خداوند چه نیازی به پرستش ما دارد؟

۱- هدف پرستش تکامل خود انسان است. عبادت وسیله تکامل و سعادت محسوب می شود و دستور او به عبادت، لطف و مرحمت و راهنمایی خواهد بود که ما را به کمال شایسته می رساند.

۲- عبادت و نیایش و هرگونه کاری که برای رضای خدا انجام گیرد، دارای آثار ارزشمند فردی و اجتماعی است زیرا پرستش خدا حس تقدیر و شکرگزاری را در انسان زنده میکند و عبادت و پرستش مایه تکامل روحی انسان است.